

ЛІТЕРАТУРА

1. Лубовский В.И. Общие и специфические закономерности развития психики аномальных детей / В. И. Лубовский // Дефектология. – 1971. – № 6. – С. 15–20.
2. Бадалян Л.А. Психологическая наука – реформе школы / Л.А.Бадалян, Б.Ф.Ломов, А.М.Матюшкин // Вопросы психологии. – 1984. – № 3. – С. 24–30.
3. Венгер А.А. Отбор детей в специальные дошкольные учреждения / А.А.Венгер, Г.А.Виготская, Е.И.Леонград. – М. : Просвещение, 1972. – 88 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский ; под ред. В.В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – С. 123–128.
5. Мастюкова Е.М. Физическое воспитание детей с церебральным параличом / Е.М.Мастюкова. – М. : Просвещение, 1991. – 320 с.
6. Левина Р.Е. Основы компенсации дефектов у аномальных детей / Р.Е.Левина // Психология аномального развития ребенка: хрестоматия. – М.: ЧеРО: Высш. шк.: Изд-во МГУ, 2002 – Т.1. – С. 465–488.

УДК 373.66:330.341.1

ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Бондаренко З.П., к. пед. н., доцент

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара

У статті розглядаються інноваційні підходи до організації волонтерської роботи в Україні та за кордоном. Розглянута діяльність волонтерів в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: інновації, інноваційний підхід, педагогічне волонтерство, вищий навчальний заклад, волонтерська робота.

Бондаренко З.П. ИННОВАЦИИ В СФЕРЕ ВОЛОНТЕРСТВА: ЗАРУБЕЖНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ / Днепропетровский национальный университет им. Олеся Гончара, Украина.

В статье рассматриваются инновационные подходы к организации волонтерской работы в Украине и за рубежом. Рассмотрена деятельность волонтеров в условиях высшего учебного заведения.

Ключевые слова: инновации, инновационный подход, педагогическое волонтерство, вуз, волонтерская работа.

Bondarenko Z.P. INNOVATIONS IN VOLUNTARY WORK: FOREIGN AND HOME EXPERIENCE / Oles Honchar Dnipropetrovsk National University Ukraine.

The paper focuses on innovational approaches towards organization of voluntary work in Ukraine and abroad. The author analyzes voluntary activity in a higher educational establishment.

Key words: innovations, innovational approach, pedagogical voluntary work, higher school, voluntary work.

Аналіз наукових досліджень з проблеми дозволяє зробити висновок про те, що досвід волонтерської роботи як в Україні, так і за кордоном (США, Японія, Австрія, Італія, Німеччина, Велика Британія, Франція та ін.), у тій чи іншій формі є в кожній країні світу, у багатьох законодавчо зафіксований та має деякі особливості щодо використання нових підходів до формування готовності студентської молоді щодо майбутньої професійної діяльності.

Питання інноваційних підходів до організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу наразі є актуальною і водночас проблемною. Звернімося до етимології поняття «інновація соціально-педагогічна» та «інновація педагогічна». Перша дефініція трактується як нововведення в соціально-педагогічній діяльності, зміна в з місті і технології навчання і виховання з метою підвищення їх ефективності. Наступна – як галузь педагогічної науки, яка вивчає процес оновлення педагогічної діяльності, її принципи, закономірності, методи і засоби [12, с. 97–100]. Саме поняття «інновація» означає нововведення, новизна, створення, поширення і застосування нового засобу (нововведення), що задовольняє потреби людини і суспільства, і викликає разом з тим соціальні та інші зміни.

Розглянемо, які ж основні характеристики інновацій існують у зарубіжній та вітчизняній практиці волонтерства. Це і визначимо за мету нашої статті.

Для соціальної педагогіки термін «інновація» лишається відносно новим. Найчастіше він використовується у двох значеннях: «інновація – процес» (процес внесення нового в систему; він розвивається за певними етапами – створення, реалізація, поширення нововведення) та «інновація – продукт» (окремий засіб, ідея, методика, програма тощо). У соціально-педагогічній інновації розмежовують два аспекти: предметний (що нове створюється, впроваджується) і процесуальний (як відбувається зародження, створення, поширення, опанування, модифікація нового).

Досягнення соціальної роботи та соціально-педагогічної науки в розробці теорії та практики основ волонтерського руху в Україні та за кордоном висвітлювали: О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола, Н.В. Заверико, І.Д. Зверєва, А.Й. Капська, О.Г. Карпенко, Л.Г. Коваль, В.І. Курбатова, Г.М. Лактіонова, Т.Л. Лях, В.С. Петрович, Т.О. Рудякевич, Стів Маккарлі, Рік Лінч, Є.І. Холостова та інші.

Щодо світового виміру, то найпоширенішим феноменом вияву благодійності, добротності вважають волонтерство, на розгляді сутності й становленні якого зупинимося більш детально. Як соціально-педагогічний феномен, волонтерство зародилося в США, де вже у XIX столітті волонтери забезпечували функціонування різних некомерційних організацій. За твердженням І. Григи, французький письменник-журналіст Анрі Дюнан, вражений кривавими картинами битви коло Сольферино, запропонував ідею створення Червоного Хреста (1859 р.) – організації, яка працювала б на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу пораненим бійцям. Саме цей факт започаткував волонтерську роботу в усьому світі [4, с. 146].

Для нашого дослідження цікавою є наукова знахідка О. Безпалько щодо започаткування волонтерської роботи в Англії, а пізніше у США студентами, які працювали в переважній більшості з населенням в селтльмент-центрах, що виникли по аналогії з європейськими кварталами в колоніях як центри соціальної допомоги для місцевого населення, як благодійні установи на зразок Тойнбі-Холл, заснованого священиком Самуелом Барнетом в 1884 році у бідній частині Лондона. Цей заклад існував за рахунок приватних пожертвувань і дав поштовх до створення більше ніж 400 благодійних установ у англійських та американських містах. Студенти, які об'єднувалися між собою на волонтерських засадах у невеликі групи, а пізніше – добровільні об'єднання, оселялися в найбідніших кварталах Лондона, а потім у багатьох міських районах по всій Великобританії, щоб на собі відчути всі незручності бідності і проводити соціальну роботу на місцях. Вони були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні радикальних соціальних проблем та наданні соціальної допомоги нужденним [12, с. 28].

Отже, наведені факти свідчать про те, що волонтерська робота з'явилася в XIX столітті в часи поширення суспільної благодійності, кульмінацією якого став рух селтльмент-центрів, в яких зародилися окремі напрями та форми соціальної роботи. А самі селтльменти стали прабатьками багатьох сучасних інституцій, які успішно функціонують у територіальних та етнічних громадах різних країн. Таким чином, є підстави стверджувати, що волонтерська робота зародилася і як студентський волонтерський рух, і має свою актуальність й відтепер. Визначаючи *волонтерську роботу*, сучасні дослідники тлумачать сутність цього феномена як:

- соціальну практику, що може бути освоєна майбутніми фахівцями соціальної сфери поза професійною підготовкою у вищому навчальному закладі на базі громадських організацій (О. Акімова, В. Бочарова, В. Воронов, Б. Вульф, Р. Ларсен, В. Петрович, Ю. Поліщук, Н. Романова, Д. Хепурт та ін.);
- добровільчу діяльність, засновану на ідеях безкорисливого служіння гуманним ідеалам людства, без цілей отримання прибутку, одержання оплати або кар'єрного зросту; отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям;
- основу функціонування громадських організацій, територіальних громад, форму громадянської активності населення (О. Безпалько, О. Стецьків, М. Фірсов, Є. Холостова та ін.);
- малоспеціалізовану допомогу в різних сферах діяльності (Л. Артюшкіна, Ю. Мацкевич, А. Мороз, А. Полянничко, Л. Радченко);
- філантропію – сприяння окремих осіб чи груп громадян добробуту людей через надання послуг чи коштів. «Філантропія відрізняється від благодійності й милосердя тим, що спрямована на великі групи людей та установи, організації, а не на окремих індивідів» [13, с. 280] (Р. Апрусян, М. Дмитрієнко, Є. Холостова, Ю. Хорунжий);

Згідно із Загальною декларацією волонтерів, яку було прийнято на II Конгресі Міжнародної Асоціації Волонтерів 14 вересня 1990 року в Парижі, волонтерська діяльність розглядається як інструмент соціального, культурного, економічного розвитку. У Декларації підкреслюється, що волонтерство – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; що виражається, як правило, у спільній діяльності в межах різного роду асоціацій. Волонтерство сприяє покращенню якості життя, особистому процвітанню й поглибленню солідарності, реалізації основних потреб на шляху будівництва

справедливого і мирного суспільства, більш збалансованому економічному і соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій. У Декларації проголошено низку головних принципів руху, зокрема, принцип надання особистих або організованих послуг, а також принцип перетворення волонтерства в елемент особистісного розвитку, набуття нових знань та навичок [7].

Аналіз проблем волонтерства в Україні показав, що волонтерська робота серед молоді набуває масового характеру в різних сферах діяльності: освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, служб для молоді тощо. Аналіз літературних джерел свідчить про наполегливий пошук вченими, соціальними працівниками оптимальних шляхів розвитку волонтерського руху в Україні, намагання вивчити сутність феномена «волонтер», особистісні та професійні потреби волонтерів, узагальнити накопичений досвід та розповсюджувати його [1; 3; 4; 5; 7; 9; 10; 12].

Водночас ми помітили, що незважаючи на вагомі здобутки вчених, практиків щодо цього питання, ще не сформована цілісна технологічно обґрунтована система розвитку та підтримки волонтерів з числа студентської та молоді, вивчення їх особистісного потенціалу, а також умов організації та залучення їх до волонтерської діяльності.

Практика засвідчує, що є окремі цікаві приклади залучення до волонтерської діяльності студентів. Так, прикладом організованої роботи з підготовки студентів до волонтерської діяльності за умов ВНЗ може бути «Волонтерський клуб м. Луцька», який є молодіжною громадською організацією, що створена ініціативною групою викладачів і студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки на засадах спільності інтересів для реалізації мети і завдань, визначених статутом. Метою діяльності клубу є сприяння розвитку соціальних ініціатив у молодіжному середовищі, допомога соціально вразливим категоріям дітей та молоді. Основними завданнями клубу є: сприяння розвитку волонтерського руху серед студентів Волинського університету та молоді міста Луцька; здійснення та захист прав і свобод, задоволення соціальних та культурних інтересів громадян – членів клубу; створення умов для саморозвитку членів клубу як особистостей, членів суспільства, громадян України, професійного становлення як фахівців соціальної сфери (соціальних педагогів та працівників); проведення громадянських волонтерських акцій на місцевому рівні; пропаганда принципів волонтерського руху.

До пріоритетних напрямів (програм) діяльності клубу належать: створення служби соціального патронажу «Старші брати й сестри» дітей-інвалідів з метою організації їх спілкування і реабілітації; діагностично-корекційна робота з вихованцями школи-інтернату та вечірньої (змінної) школи, що стоять на обліку у відділі кримінальної міліції у справах неповнолітніх; превентивна робота щодо попередження й профілактики негативних явищ, зокрема наркоманії та СНІДу серед неповнолітніх та молоді; популяризація Конвенції ООН про права дитини, сучасного вітчизняного законодавства з проблем соціально-правового захисту дитинства й відповідального батьківства серед дітей, батьківської та педагогічної громадськості; організація змістовного і соціально цінного дозвілля учнівської та студентської молоді міста; організація вуличної соціальної роботи з дітьми та молоддю в м. Луцьку та ін.

Волонтерський загін «Сова» Луганського національного університету ім. Т.Г.Шевченка був створений у жовтні 2003 року, має певну довершену структуру, пакет документів, до якого ввійшли: назви комітетів, напрями діяльності, мета, принципи роботи, структура, перелік сфер діяльності, літопис. До структури загону ввійшли п'ять комітетів (комітет PR) і ЗМІ, комітет X-файли, комітет «Школа волонтерів», «Школа тренерів», комітет «Креатив мега-проект», комітет «Тее Хаусе»; експертно-консультативна рада, куратор-супервізор. Загальне керівництво здійснювала кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи.

Метою діяльності волонтерського загону «Сова» є об'єднання і координація зусиль усіх членів загону та зацікавлених осіб у справах становлення і розвитку волонтерського руху на Луганщині; задоволення і захист своїх законних соціальних, творчих, вікових, духовно-культурних, інтелектуальних та інших загальних інтересів; сприяння повноцінному, всебічно гармонійному й самобутньому розвитку волонтерів, їхньої продуктивної самореалізації і прогресивному соціальному становленню в сучасних соціально-історичних, соціокультурних і природно-екологічних умовах.

Одним із завдань волонтерського загону Луганського національного університету ім. Т.Г.Шевченка «Сова» є організація роботи волонтерів за напрямками діяльності: робота з ветеранами, людьми похилого віку, людьми з особливими потребами, з дітьми з притулку для неповнолітніх і будинку крихітки, індивідуальні заняття зі школярами (репетиторство); проведення тренінгів, семінарів, занять з дітьми, підлітками, молоддю, організація дозвілля і вільного часу дітей, підлітків, молоді, участь в акціях разом з іншими організаціями, «Школа волонтерів і соціальних тренерів»; робота із ЗМІ, написання статей, наукових публікацій, робота з організаціями, PR, розробка і підтримка Інтернет сайта, розробка, написання і реалізація молодіжних проєктів, фандрайзинг (пошук і залучення засобів для реалізації проєктів – соціальне підприємництво); участь у виступах аматорського театру, молодіжного театру-форуму, участь у роботі, участь у роботі ігрової площадки в співтоваристві мікрорайону.

У Київському університеті імені Бориса Грінченка існує інноваційна форма підготовки студентів до волонтерської роботи завдяки успішній діяльності тренерської студії, волонтерських осередків в академічних групах, соціальному партнерству з Всеукраїнським громадським об'єднанням «Волонтер».

У Запорізькому національному університеті на факультеті соціальної педагогіки та психології давно вже склалися добрі традиції підготовки активних студентів до волонтерської роботи, що є гарним свідченням про те, що професорсько-викладацький склад факультету давно опікується цими проблемами. Підготовка відбувається як в теоретичному блоці, так і в практичній позааудиторній роботі. У навчальному курсі «Основи управління волонтерською діяльністю» студенти мають змогу набувати окрім теоретичних знань, практичні навички волонтерської роботи. Студенти-волонтери співпрацюють зі студентами факультету психології Дніпропетровського національного університету ім. Олесея Гончара.

Створений як громадське об'єднання, Центр соціальних ініціатив і волонтерства ДНУ ім. Олесея Гончара працює з 2002 року і до сьогодні, та затверджений наказом по університету. Спільно були організовані та проведені творчі дискусійні засідання клубів та КВК на тему «Соціальна сатира», а також участь у спільних тренінгах щодо різних спрямувань: формування навичок здорового способу життя, підготовка до роботи з дітьми, що залишилися без батьківської опіки, навчання ровесників ровесниками здорового глуду життя, культура життєвого самовизначення підлітків тощо. Однак, організованого залучення студентської молоді, її підготовку до волонтерства через певне структурне об'єднання вищого навчального закладу в Україні, спостерігається недостатньо.

Багатома дослідниками визначається поняття волонтерства як «добровільного надання допомоги, що відрізняється від праці та військової повинності» [3; 5; 6; 10; 12].

У 1998 році в США 47,7 % населення було активовано в ролі волонтерів. Згідно з результатами анкетного опитування 2010 року (350 осіб) основну частину добровольців (59 %) складають 33–51-річні американці, найменшу (18,4 %) молоді громадяни (14–24 роки). Професійна структура добровольців засвідчує, що волонтерами виступають, насамперед особи, зайняті у сфері освіти: вчителі (викладачі) – 48 %, репетитори – 14 %, студенти й аспіранти – 21%. Рівень освіти також має значний вплив на ступінь захопленості волонтерством. Частина волонтерів з дипломом про вищу освіту нараховує 68 %, а із середнім – 24 %.

Щодо таких країн, як Україна й Росія, більше всього добровольців на перевагу США серед 14–26-річних, в основному це школярі та студенти, найменше – серед 30–45-річних. Цілком зрозуміло, що респонденти мають головним чином середню освіту з середнім річним прибутком менш ніж 1 тис. доларів. Беруть участь у волонтерстві вчителі, домогосподарки, пенсіонери.

Якщо говорити про сфери діяльності волонтерів, особливо тих добровольців, які є студентами соціально-педагогічних, соціальних та психологічних спеціальностей ВНЗ, то для них добровільна волонтерська робота є безпосередньою сферою застосування своїх професійних знань, умінь та навичок. Крім того, діяльність таких студентів у ролі добровольців дає можливість розширити свій професійний досвід саме в практичній діяльності з соціально вразливими верствами населення, експериментувати з приводу використання змістового компонента підготовки студентів до волонтерства.

Відомо, що волонтерство має на меті реалізацію соціальних, благодійних і духовних інтересів, а не набуття матеріальної винагороди. Тож студентами, які вступають до лав добровольців, рухають, звісно, не мотиви наживи, чи матеріальні мотиви. Серед домінуючих мотивів зарубіжні добровольці називають бажання бути соціально корисними (74 %), реалізувати власну ініціативу (71 %), а також набуття додаткових знань та інформації (37 %), можливість участі в житті різних освітніх і соціально-культурних установ (19 %) тощо [11; 13].

Як мотиви участі українські добровольці розглядають за ступенем зниження важливості: набуття додаткових знань та інформації, можливість участі в житті установ, а також бажання бути соціально корисними та реалізувати власну ініціативу. Так, учні й студенти, пов'язують волонтерство із проходженням навчальної практики, надбанням досвіду праці, професійних навичок. Пенсіонери та домогосподарки бачать добровільну діяльність як спосіб організації вільного часу, а вчителі та інші респонденти оцінюють волонтерство як плату за користування послугами установ освіти й культури.

Праця добровольців, у тому числі студентів-волонтерів, зводиться до роботи з відвідувачами в центрах соціальних служб, благодійних організаціях тощо, допомоги в організації заходів (наприклад, допомога дитячим притулкам, благодійні концерти для дітей-сиріт), збору зовнішньої інформації тощо. Та, незважаючи на вищевикладені сфери застосування волонтерської праці студентів, вона не передбачає хаотичного характеру роботи. Як правило, відносини між студентом-волонтером і благодійною організацією регулюються договірними зобов'язаннями, які чітко визначають обсяг робіт, завдання та очікувані результати. Крім того, волонтерство пов'язане з визначеним рівнем відповідальності. Наприклад, волонтери несуть відповідальність за виконання правил та вимог організації, збереженість її матеріальних цінностей, а також будь-яку діяльність, яка негативно позначається на іміджі установи тощо.

Усе вищезазначене дозволяє розглядати волонтерство як особливу систему трудових відносин. На думку багатьох дослідників, *волонтерство (добровільна діяльність)* – це система трудових відносин, що використовує механізм нематеріального стимулювання та така, що має на меті соціальні, благодійні і інші суспільно-корисні цілі.

Серед засобів стимулювання волонтерів у ході дослідження трудових взаємин виділяють *освітнє, інформаційне і нематеріальне стимулювання*. Освітнє стимулювання – це надання волонтерам можливості участі в просвітницьких програмах організації на безоплатній або пільговій основі, набуття досвіду роботи за різноманітними напрямками діяльності тощо. *Інформаційне стимулювання* передбачає доступ до інформаційних джерел і матеріалів, таких як бібліотечна система, інтернет-ресурси, науково-дослідницькі розробки, інноваційні технології та ін.

Нематеріальне стимулювання надає волонтерам можливість організації вільного часу, наприклад, безкоштовного відвідування заходів, які проводяться організацією, окремих пільг, послуг тощо.

Активність діяльності волонтерів призвела до використання багатьома організаціями праці та послуг волонтерів, особливо волонтерів-студентів як основного ресурсу. Подібна практика характерна для невеличких організацій. Крім того, популярність добровільної праці стала причиною появи в США організацій, які займаються підготовкою і розподілом волонтерів-студентів до некомерційних структур (різного роду благодійних фондів, центрів, агентств, що спеціалізуються у сфері добровільницьких трудових відносин).

Актуальність існування інституту вітчизняного і зарубіжного волонтерства очевидна. *По-перше*, це давня традиція відкриття центрів волонтерів (так, у 1910 році створено систему благодійної допомоги в Японії; у 1973-му році – незалежний центр волонтерів у Великій Британії (з 1996 року – Національний центр волонтерської роботи (*National Centre for Volunteering*), з допомогою якого в 70-х роках ХХ століття почалося створення національної мережі волонтерських агентств). *По-друге*, організації волонтерів численні за своєю представленістю в суспільстві й за складом волонтерів (в Австралії функціонує понад 30 місцевих волонтерських агентств; у Великій Британії – 500 волонтерських центрів та професійних громад; понад 10 млн японців у тій або іншій формі беруть участь у русі волонтерів; у США – понад 100 млн. людей; у Франції – 60 % населення зайняті добровольчою діяльністю; у Німеччині – понад 2 млн осіб; близько 33 % населення Ірландії є волонтерами). *По-третє*, організації волонтерів активно співпрацюють із соціальними інститутами суспільства (Комітет голів волонтерських організацій і фондів Італії представляє інтереси 2 млн волонтерів перед урядом, парламентом, церквою; у США робота волонтером ураховується при визначенні виробничого стажу так само, як і оплачувана праця. Троє з кожних чотирьох американських громадян регулярно вносять кошти на благодійні цілі, виділяючи щорічно понад 1 000 доларів із родини. На ці особисті внески припадає майже 90 відсотків усіх благодійних внесків. Фонди й ділові корпорації за всієї своєї значимості надають лише 10 % усіх внесків на добродійність. В останній беруть участь люди всіх рівнів доходу, і люди з низькими доходами часто бувають щедрішими, ніж багаті (у Великій Британії добровільні помічники співпрацюють з державними структурами соціальної сфери). *По-четверте*, волонтерів залучають до проведення масштабних заходів (так, в Олімпійських іграх у м. Сідней 2000 р. взяло участь понад 50 тис. австралійських волонтерів), що засвідчує довіру до волонтерів із боку уряду країн і пошану цього виду діяльності серед населення). *По-п'яте*, волонтери надають консультаційні, освітні послуги, підтримують нові організації волонтерів тощо.

Теоретико-практичний наліз фахової літератури [3; 6; 7; 10; 12; 14] дає можливість виділити основні інноваційні засоби діяльності міжнародних волонтерських об'єднань:

- Альянс європейських волонтерських організацій (*Alliance (Alliance of European Voluntary Service)*), Асоціація волонтерських організацій (*AVSO (Association of Voluntary Service)*), Координаційний комітет міжнародних волонтерських організацій (*CCIVS (Coordinating Committee for International Voluntary Service)*) координують діяльність європейських національних волонтерських організацій, короткострокових і довгострокових волонтерських робочих таборів, просуваючи ідеї міжнародного співробітництва, миру та взаєморозуміння й інтереси волонтерства на рівні урядів, соціальних інститутів;
- Федерація *ICYE (ICYE (Intemaitional Christian Youth Exchange)*) реалізує ідеї глобальної освіти та міжкультурного виховання дітей, людей похилого віку й інвалідів, організує дитячі центри та реалізує екологічні проекти;
- Міжнародна волонтерська організація *SCI (Service Civil International)* у формі волонтерських антивоєнних проектів, пацифістських семінарів і тренінгів просуває ідеї світу, міжнародного взаєморозуміння та солідарності, соціальної справедливості й захисту навколишнього середовища;
- Міжнародні волонтерські об'єднання *UNV (United Nations Volunteers)* – організація, що безпосередньо підпорядковується ООН, займається підтримкою стійкого глобального розвитку на планеті шляхом просування ідей добровольчества й мобілізації добровольців для вирішення конкретних практичних

завдань з надання допомоги біженцям, ВІЛ-інфікованим, дітям-інвалідам; в галузі дитячої й дорослої освіти, охорони здоров'я, міського розвитку, виборчого права й захисту прав виборців, гендерної рівності й прав жінок тощо, практично у всіх країнах-учасниках ООН;

- Молодіжна міжнародна організація *YAP (Youth Action for Peace)* просуває ідеї миру й співробітництва між країнами й активно виступає проти військових конфліктів, займається організацією волонтерських антивоєнних проєктів, пацифістських семінарів і тренінгів, розробкою методів ненасильницького вирішення військових конфліктів, роботою з біженцями, соціально незахищеними групами, лобюванням антивоєнних і миротворчих ідей серед політичних партій й організацій;
- Християнський дитячий фонд (ХДФ) (*Christian Children's Fund (CCF)*) сприяє поліпшенню становища дітей та молоді у світі шляхом розробки та реалізації програм, надання соціальних послуг, навчання спеціалістів та волонтерів соціальної роботи, розвитку міжнародного співробітництва в партнерстві з державними та недержавними структурами [7, с. 24];
- Українська Асоціація соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи (*УАСПССР*) – самодіяльна, благодійна громадська організація, діяльність якої здійснюється на засадах розвитку соціальних ініціатив, самоврядування, гласності, добровільності членства та участі в її справах. Основними завданнями діяльності Асоціації є консолідація зусиль у становленні та розвитку соціальної педагогіки й соціальної роботи в Україні; підтримка зацікавлених організацій та фізичних осіб у покращенні соціальних та економічних умов життя, у розвитку творчого потенціалу людей, формування особистості, яка може діяти самостійно, ініціативно, відповідально; організація діяльності соціальних педагогів та спеціалістів з надання допомоги громадянам і групам, котрі мають труднощі соціалізації, адаптації та соціальної реабілітації; сприяння підвищенню професійного рівня та становленню соціального статусу соціальних педагогів та соціальних працівників, захисту їхніх професійних інтересів, створення сприятливих умов роботи, здійснення контролю за виконанням етичних норм. Із 1994 року є повноправним членом Міжнародної Федерації соціальних працівників (*IFSW*) [12, с. 308];
- Український фонд «Благополуччя дітей», який використовує вітчизняний та міжнародний потенціал громади в наданні різних соціальних послуг людям, які потребують допомоги.
- Волонтерська служба за місцем проживання (*Community Service Volunteers (CSV)*) (Великобританія) надає молодим людям від 16 до 35 років можливість зайнятися волонтерською діяльністю в таких сферах, як соціальна робота, освіта, охорона навколишнього середовища, засоби масової інформації й волонтерські інновації. Щорічно завдяки CSV понад 63 000 молодих людей беруть активну участь у громадському житті;
- Національна асоціація волонтерських агентств (*National Association of Volunteer Bureaux (NAVb)*) (Велика Британія), яку називають «біржею праці волонтерів», виступає як ряд контактних бюро для людей, які хочуть працювати добровільно; головним завданням волонтерських агентств є консультації, навчання й направлення людей в організації, де потрібна їхня допомога.

На основі аналізу фахової літератури виділено основні форми волонтерської роботи за рубежом з використанням відповідних інновацій [3; 6; 7; 10; 12; 14], а саме:

- обслуговування (традиційна форма допомоги однієї людини іншій, яка припускає особисту підтримку – допомога під час покупок, дружні відвідування, обмін досвідом тощо);
- боротьба за зміни й захист громадянських прав (спрямовані на зміну функціонування установ, захист, розширення прав громадян);
- суспільно корисна робота волонтерів, пов'язана із функціонуванням державних установ (поширення інформації, оцінювання державних програм та їх виконання);
- керівна діяльність волонтерів, які є членами рад директорів та інших органів громадських організацій, що відповідають за вироблення їхньої програмної лінії;
- самопомога (поліпшення психологічного стану громади, участь у групах самопомоги);
- збір фінансових засобів та пожертвувань або фандрайзингові акції.

Підсумовуючи результати стислого аналізу зарубіжних досліджень, ми повинні визнати, що теорія і практика волонтерської роботи в Західній Європі та США мають вищий офіційний статус і більший практичний досвід, ніж в Україні. Зазначимо: волонтерська робота за рубежом, спрямована на підвищення добробуту суспільства, має свої напрями й форми роботи, які доцільно практично реалізовувати в процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності.

Природно, що й фонд наукових та інформаційних знань у цьому напрямку набагато більший. Звичайно, далеко не всі їхні напрацювання можуть бути застосовні в нас через значні розбіжності в соціально-

економічному рівні. Разом із тим, взаємозбагачення ідеями й досвідом організації волонтерської роботи – важливий чинник її розвитку в Україні. Вагомим для нашого дослідження є аналіз досвіду організації волонтерської роботи у зарубіжних вищих навчальних закладах [1; 2; 4; 5; 8; 11; 13].

Так, у зарубіжній системі соціальної освіти (США, Австрія, ФРН, Швейцарія) передбачено співробітництво ВНЗ із громадськими організаціями, до діяльності яких залучають студентів. На базі ВНЗ організують волонтерські центри й реалізують студентські волонтерські програми, спрямовані на вирішення соціальних проблем конкретного співтовариства, проблеми забезпечення зайнятості молоді, яка засвоює етику служіння людям й розвиває основи громадянськості тощо [1; 2; 4; 8; 11; 13]. Студентські організації, почесні товариства, братерства й жіночі клуби спонукають або зобов'язують юнаків і дівчат здійснювати роботу з благоустрою того населеного пункту, де знаходиться навчальний заклад.

Вагомим є досвід Австрії, де активно функціонує спеціальна школа підготовки керівників дозвілєвими центрами молоді. Школа співпрацює з молодіжними громадськими організаціями, представники яких входять до контролюючого органу школи, що впливає на вироблення змісту і форм навчання [2]. Основна її мета: розвиток у майбутніх соціальних працівників культури публічного обговорення суспільно значущих проблем, здібностей вільно мислити, критично осмислювати свої знання, переконання, формування уміння розуміти інші погляди, переконливо викладати власні погляди в публічному виступі, бути психологічно стійким та позитивно налаштованим.

В університеті Північного Мічигану діє програма «Товариство студентських лідерів» (*The Student Leader Fellowship Program at Northern Michigan University*), мета якої – розвиток компетентних студентів-лідерів із високим рівнем сформованості етичних уявлень, орієнтованих на допомогу співтовариству, територіальній громаді. Для розв'язання цих завдань студенти вивчають такі питання, як: «Турбота про членів своєї групи», «Поради з публічного виступу» тощо [14].

У державному університеті Болла (Штат Індіана, м. Мансі) впроваджено програму «Мистецтво лідерства» (*The Excellence in Leadership*), спрямовану на формування в студентів умінь лідера, що припускають розвиток упевненості в собі, соціальної активності, спрямованості особистості на реалізацію волонтерської роботи [10].

У Великій Британії (графство Стаффордшир) створено Загальнонаціональну організацію з навчання спеціалістів, які працюють з молоддю, метою якої є набуття знань стосовно особливостей волонтерської роботи, оволодіння теорією міжособистісного спілкування; формування уміння створювати і підтримувати міжособистісні відносини, працювати в команді, розвиток організаторських і аналітичних здібностей; прагнення постійно удосконалювати знання і навички професійної діяльності [10].

У Франції, Швейцарії як перспективний напрям професійної діяльності соціальних працівників виділено соціально-культурний. У зв'язку з цим увага акцентована на підготовку фахівців-аніматорів у сфері соціальної роботи. Під «анімацією» розуміють свідому партнерську діяльність, спрямовану на розвиток і зміну соціального спілкування людей, суспільних структур й удосконалювання умов для дій окремих індивідів і соціальних груп з метою більш повної реалізації ресурсів людини. Її можна розглядати і як технологію, «супровідну професію», що використовується в процесі навчання творчих предметів (драма, музика, танці та ін.) й дозволяє аніматорам активно залучати молодь до культурного і соціального життя суспільства [1; 5; 8].

Характеризуючи особливості професійної підготовки студентів до здійснення соціальної роботи, Ф. Шервиш [13, с. 285] (США) відзначає, що «навчання відбувається на студентському та аспірантському рівнях вищої освіти. Згідно цього, мета навчального плану на студентському рівні – підготувати студента для переходу на наступний рівень в отриманні професії. Ці студенти мають можливість проходити практику в агентствах та різноманітних організаціях, виконуючи завдання як практикант або волонтер, і знаходитися під наглядом досвідчених практиків». У підготовці майбутніх соціальних працівників у США, на думку Ф. Шервиша [13, с. 284–286], увагу акцентовано на оволодінні знаннями, що належать до групових процесів, формуванні вмінь лідувати в групі, здійснювати безпосередню допомогу в роботі, функціонувати у якості учасника міждисциплінарної гри та визначати умови взаємодії всередині системи та між системами. Вагома роль відведена тренінгам за напрямками: поведінка людини в соціальному оточенні, соціальна політика, теорія і практика професії, дослідження, цінності і етика, поле практики.

Певний досвід накопичено в Кобленці (ФРН). Так, на факультеті соціальної педагогіки для студентів, які беруть участь у волонтерських програмах і міжнародних проектах, впроваджено навчальний курс «Виховання в дусі європейської спільноти» (*European Community Edukation Studie – Европа – COMES*). Основною метою визначено: оволодіння студентами новими спеціальними знаннями з організації спільної, добровільної діяльності, міжнаціональних та міжкультурних проблем; формування умінь та навичок соціально-педагогічної роботи на міжнародному рівні, в галузі вивчення міжнаціональних та міжкультурних проблем. Особлива роль відведена «розвитку мобільності студентів, підготовки їх до здійснення майбутньої професійної діяльності з використанням мінімум двох різних мов» [8, с. 305].

Характерною рисою підготовки соціальних працівників у Швейцарії є те, що студентами шкіл соціальної роботи стають люди більш старшого віку (близько 60% – старше 30 років, близько 17% – старше 40 років; лише 10% у віці від 21 до 25 років) – особистісно зрілі та вмотивовані до навчання люди, що мають досвід волонтерської або благодійної роботи (не менше одного року, а на деякі спеціальності – два). Усе це пов'язано, на думку І. Валліманна [1, с. 289–290] зі зростанням престижності професії соціального працівника/соціального педагога за умови європейської інтеграції.

Розкриваючи особливості підготовки студентів університетів Австрії, які оволодівають професією соціального працівника/соціального педагога, до добровільної діяльності, Г. Вільфінг [2] вказує, що ефективним способом набуття фахових якостей та вмій є педагогічна волонтерська робота, представлена практичною роботою вожатих («молодіжних лідерів») протягом трьох-шести років навчання, яка передує фаховій діяльності. Ці студенти-волонтери «можуть привнести в роботу високе почуття суспільного ентузіазму, інтелект та свіжий погляд, можуть на практиці вивчити деякі методи роботи з молоддю, підходи до вирішення специфічних молодіжних проблем» [2, с. 300–301]. Практична робота має здійснюватися під керівництвом та контролем досвідченого працівника молодіжної служби, який планує педагогічну волонтерську роботу так, щоб можна було набути власний досвід мінімум у двох видах діяльності; одержати можливість виявити почуття відповідальності й продемонструвати можливості деяких найбільш поширених видів клубної роботи (постановка вистави, музика, мистецтво). Студентам надана можливість розвивати будь-який талант, який став би у нагоді для здійснення клубної діяльності. Відзначено, що волонтерами цього профілю можуть бути також випускники вишів та «штатні вожаті» з числа професійних учителів, що працюють у молодіжних службах та в об'єднанні центрі.

Значна увага в підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності засобами волонтерської роботи приділена впровадженню сучасних інноваційних технологій навчання. Так, дослідниками зарубіжного досвіду організації волонтерської роботи (Франція, США, Данія, Велика Британія [1; 4]) виявлено, що однією з найоптимальніших технологій навчання є навчання ровесників ровесниками (Peer education), тобто передача достовірної соціально-значущої інформації підростаючому поколінню через спілкування на рівних з метою позитивного самовдосконалення особистості. Аналогічний досвід існує і в Україні [12]. Ми переконані, що ці технології можна ефективно використовувати в комунікативній, культурно-дозвілльєвій, науково-дослідній, проектній діяльності студентів-волонтерів, при розробці змістового компонента програм їхньої професійної підготовки.

У країнах СНД, зокрема в Україні, волонтерська діяльність менш популярна, порівняно із США. Це можна пояснити складним економічним станом громадян, а також відсутністю законодавчих заходів стимулювання праці добровольців. Українське законодавство не допускає набуття добровольцями продукції і послуг організації на безкоштовній чи пільговій основі. Згідно із законом України «Про благодійну діяльність і благодійні організації», праця добровольців безоплатна. Для розвитку добровільницької діяльності в Україні необхідно внести доповнення в цей закон, і насамперед, змінити формулювання «безоплатної праці», а також визначити механізми стимулювання і контролю праці добровольців.

Таким чином, на основі вищезазначеного, можна зробити такі **висновки**:

1. Волонтерство за кордоном розглядається людьми, насамперед, з позицій соціальної активності, громадянського суспільства; пріоритетності індивідуальних інтересів громадян;
2. Українська професійна структура добровольців має спільні риси з американською. Однак соціальна й демографічна структура добровольців в Україні відрізняються. Серед волонтерів домінують люди молодого віку з середнім рівнем освіти і низькими прибутками, у складі волонтерських груп переважно студентська й учнівська молодь;
3. Українське волонтерство, на відміну від американського, розцінюється з позицій взаємовигідного обміну і не користується широким попитом серед населення [10, с. 63].

Отже, професійна підготовка як за кордоном, так і в Україні, має низку очевидних рис: носить характер «інноваційного супроводу професії» (поєднання теоретичної підготовки і професійної (волонтерської) практики); здійснюється в освітніх установах із залученням до процесу навчання ресурсів громадських організацій; поряд із традиційними, акцентує увагу на використанні додаткових програм підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців з використанням певних педагогічних та соціально-педагогічних інновацій; як пріоритетні виділено соціальний (волонтерський), комунікативний та науково-дослідний напрями підготовки згідно з Болонським освітнім процесом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валліманн І. Специфика подготовки социальных работников в Швейцарии / И. Валліманн // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М. ; Тула : АСОПиР РФ, 1993. – С. 287–295.

2. Вилфинг Г. Соображения по набору, обучению и обязанностям социальных педагогов / Г. Вилфинг // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 295–303.
3. Возьмемся за руки, друзья. Опыт работы волонтерских групп в Беларуси. – Минск: Харвест. – 2000. – 20 с.
4. Вул Б. Программы социальной помощи в американской общине педагога / Б. Вул // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 194–200.
5. Гурье Л. И. Система подготовки социальных работников во Франции / Л. И. Гурье // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 104–115.
6. Довідник з фандрейзингу 2006 / [за ред. М. Гопкало, І. Шевченко]. – К. : БФ «Творч. центр Каунтерпарт», 2006. – 164 с.
7. Заверико Н. В. Міжнародні організації у соціальній сфері / Н. В. Заверико // Практ. психол. та соц. робота. – 2001. – № 4. – С. 23–25.
8. Зайбель Ф. Подготовка специалистов для воспитания в духе европейской общности / Ф. Зайбель, О. Фильцингер, Д. Геринг, К.-Х. Вингендорф // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 303–312.
9. Лау С. К. Ценности социальной работы: приверженность профессии и подготовка / С. К. Лау // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 62–65.
10. Лях Т. Л. Историчні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т. Л. Лях // Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: зб. ст. – К. : Християн. дит. фонд, 2006. – С. 61–70.
11. Норланн Э. Проблемы этики, морали и гуманизма в практической деятельности социальных работников / Э. Норланн // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 71–81.
12. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – К. : Центр учб. літ-ри, 2008. – 336 с.
13. Шервиш Ф. Г. Обучение и практика социальной работы в США / Ф. Г. Шервиш // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 279–286.
14. Conway L. Working with Volunteers: Support / L. Conway. – London, 1994. – 32 p.

УДК 37.013-054.42

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Гевчук Н. С., аспірант

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Стаття розкриває особливості проведення корекційно-відновлювальної роботи з дітьми трудових мігрантів у школі. Наведено приклад соціально-педагогічної тренінгової програми «Моя мрія – це моя щаслива родина» як діяльнісно-практичної групової форми роботи з дітьми, батьки яких за кордоном.

Ключові слова: корекційно-відновлювальна робота, діти трудових мігрантів, соціально-педагогічна програма, психотерапевтичні техніки.

Гевчук Н.С. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ КОРРЕКЦИОННО-ВОССТАНАВИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ / НПУ им. Н.П.Драгоманова, Украина.

Статья раскрывает особенности проведения коррекционно-восстановительной работы с детьми трудовых мигрантов в школе. Приведен пример социально-педагогической тренинговой программы «Моя мечта – это моя счастливая семья» как деятельностно-практической групповой формы работы с детьми, родители которых за рубежом.